

QUAN NIỆM CỦA NGƯỜI DÂN NÔNG THÔN VỀ MÔ HÌNH SỐNG TỐT NHẤT CHO NGƯỜI GIÀ Ở GIA ĐÌNH NÔNG THÔN HIỆN NAY

(Nghiên cứu trường hợp Sóc Sơn, Hà Nội)

Lâm Thanh Bình

Viện Tâm lý học.

1. Đặt vấn đề

Tuổi thọ trung bình của con người được nâng lên, cùng với nó là số lượng người cao tuổi trong xã hội ngày càng gia tăng. Nhưng đồng thời với thực tế đáng mừng trên là vấn đề giải quyết an sinh xã hội cho người già như thế nào? Trách nhiệm chăm sóc phụng dưỡng người già là của ai? Gia đình hay xã hội? Mô hình nào là mô hình con người mong muốn sống khi về già? Bài viết này, tác giả không tham vọng có được những câu trả lời đầy đủ cho những câu hỏi trên, mà chỉ góp thêm ý kiến về cuộc sống của người cao tuổi hiện nay.

Theo những nghiên cứu trước đây, mô hình sống phổ biến của gia đình nông thôn Việt Nam là sống theo kiểu gia đình 3, thậm chí 4 thế hệ. Xu hướng cha mẹ già tách ra sống riêng đang xuất hiện, tuy nhiên số lượng này chưa nhiều. Mô hình sống chung hay sống riêng khi về già sẽ ảnh hưởng không nhỏ tới chất lượng sống của họ.

2. Kết quả nghiên cứu

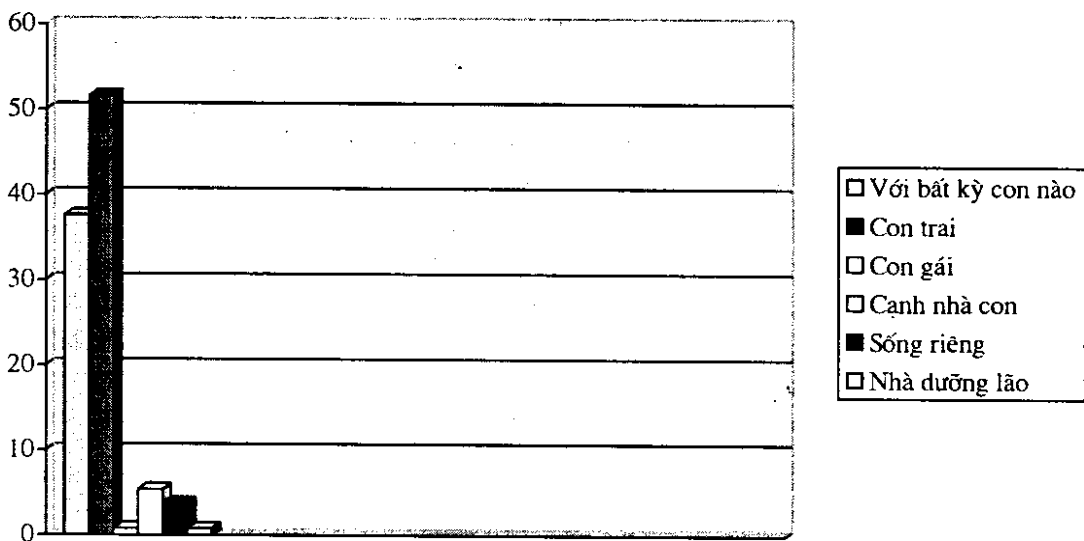
Mô hình sống tốt nhất cho người già

Sức khỏe của người già thường được ví như “ngọn nến trước gió”, chính vì vậy họ rất cần sự quan tâm, trợ giúp từ cộng đồng, mà trước hết từ những người thân trong gia đình - những người con. Theo quan niệm truyền thống thì cha mẹ già thường sống chung với con trai trong gia đình. Xã Phù Linh nơi chúng tôi tiến hành cuộc khảo sát là một xã đang diễn ra quá trình đô thị hoá khá mạnh, cùng với quá trình này là sự xuất hiện nhiều đổi thay. Cụ thể là, sự đa dạng hoá nghề nghiệp, sự thay đổi đời sống kinh tế xã hội và sự xuất hiện

những quan niệm mới. Những gia đình hạt nhân (2 thế hệ) dần thay thế cho kiểu gia đình mở rộng (3 - 4 thế hệ).

Tuy nhiên, kết quả khảo sát mà nghiên cứu này thu được cho thấy: theo quan điểm của người dân ở Phù Linh thì mô hình sống tốt nhất dành cho người già vẫn là sống chung với con trai (Trong so sánh với 6 mô hình dành cho người già là: sống với bất kỳ người con nào, sống với con trai, sống với con gái, sống cạnh nhà con, sống riêng và sống ở nhà dưỡng lão). Kết quả như sau: 52% người được hỏi cho biết sống với con trai trưởng thành chính là mô hình mà ở đó người già được chăm sóc tốt nhất. Mô hình chăm sóc bố mẹ già được người trả lời coi là ưu tiên thứ hai là sống với bất kỳ người con nào đã trưởng thành (38%).

Biểu đồ 1: Mô hình sống tốt nhất cho người già

Theo đánh giá của người được phỏng vấn thì sống với con gái đã trưởng thành và sống ở nhà dưỡng lão không đem lại cho cha mẹ một cuộc sống tốt khi về già (chỉ có 0,8% lựa chọn). Dường như trong quan niệm của người dân nông thôn về vấn đề sẽ sống chung với con trai hay con gái lúc già có nhiều yếu tố thiên lệch và định kiến. 54% những người được hỏi đồng ý hoàn toàn với quan niệm cho rằng: “Con gái đã có chồng có nghĩa vụ chăm sóc và giúp đỡ bố mẹ ít hơn con trai đã có vợ” (Xem Bảng 2). Xuất phát từ truyền thống “trọng phu hơn trọng phụ”, người đàn ông có vai trò trụ cột trong gia đình, từ đó mà suy ra người con trai thường có vai trò cao hơn con gái trong gia đình. Cộng với

quan niệm “xuất giá tòng phu”, con gái đi lấy chồng là con người ta, nên trách nhiệm với gia đình xuất thân được xếp thứ yếu sau gia đình nhà chồng. Vì vậy, người già ở nông thôn thường không thích sống với con gái, “con gái mình gả cho người ta rồi, giờ nó là con người ta, nó có trách nhiệm với người ta thôi, giờ mình tới ở chung có nhiều bất tiện lắm. Đi đứng, ăn nói, rồi thì lễ lạt đủ thứ đều không thoải mái. Con gái mình thì không sao, nhưng còn cái thằng rể nữa chứ. Mình ở với con gái có khi lại còn làm khó cho con gái”.

Sống trong nhà dưỡng lão cũng nhận được rất ít lựa chọn từ phía khách thể, lý do là: “Người ta không thích đi nhà dưỡng lão bởi sợ sự cô đơn, cái cảm giác thiếu thốn tình cảm họ hàng, xóm giềng, cái sự chăm sóc thì ở nhà hay ở nhà dưỡng lão có thể đều ngang nhau, nhưng cái tinh thần, hàng xóm, lúc ốm lúc đau có người nọ người kia và đối với người già thì cái đó quý hơn, cộng đồng xã hội chăm sóc chu đáo không kém gì mình, có khi còn hơn mình nhưng gia đình hàng xóm là quan trọng hơn”.

Người già không chỉ trân trọng sự chăm sóc mà còn cả lời thăm hỏi: các cụ chỉ thích thăm hỏi, động viên, các cụ già hai lần trẻ con, khi ốm đau thì thăm hỏi ăn gì, muốn gì, nếu biết bệnh của bố mẹ thì mua thuốc sẵn khi nào các cụ ốm thì uống, mình hỏi thăm khi ốm đau thì các cụ quý, thấy sống với con thoải mái (Thảo luận nhóm tuổi trung niên). Bởi lẽ, khi già, do sức khoẻ giảm sút, ít có cơ hội mở rộng quan hệ và giao lưu nên không gian giao tiếp bị giới hạn. Không phải chỉ dừng ở câu chào, ở lời thăm hỏi động viên bề ngoài mà sâu bên trong mong muốn đó là nhu cầu được giao tiếp, được nói chuyện với con, cháu trong sự thân tình, niềm thân thuộc của không khí gia đình người Việt.

Sự nhìn nhận và đánh giá về vai trò của con đối với cuộc sống khi về già

Nếu căn cứ vào kết quả đã trình bày ở phần trên thì cuộc sống của cha mẹ lúc về già sẽ phụ thuộc rất nhiều vào con. Xu hướng sẽ sống dựa vào sự chăm sóc và phụng dưỡng của con là rất mạnh mẽ. “Đúng là cuộc sống như bác làm nông nghiệp thế này đến lúc nào không thể làm được nữa thì về với các con ngay. Già yếu là về với con, quay về các con để nương tựa vào các con là đúng. Với những người có lương hưu thì muộn hơn một chút nhưng cuối đời nhất vẫn phải quay về với con. Trẻ cậy cha già cậy con.” (Nam, 60 tuổi, Phù Linh, Sóc Sơn). Một nữ nông dân 57 tuổi ở xã Phù Linh, Sóc Sơn cũng cho chúng tôi biết quan điểm của chị: “Cha mẹ lúc còn trẻ, khoẻ thì cha mẹ phải tự lo được thì cho sống riêng cũng không vấn đề gì. Nhưng khi cha mẹ đã về già, sức khoẻ có hạn, thì về phía con phải có trách nhiệm với bố mẹ. Nên cần ở chung”. Điều này cũng có nghĩa là, người con có vai trò rất quan trọng đối với cuộc sống của cha mẹ, đặc biệt là lúc cha mẹ già. Tìm hiểu vai trò của con đối với cuộc sống của người già ở gia đình nông thôn hiện nay, chúng tôi thấy rằng, đối với tất cả

những người được hỏi thì con đều đóng vai trò rất quan trọng (ĐTB đều thấp hơn 2), là cầu nối thế hệ, là nguồn lao động, là người thờ cúng, là nhân tố củng cố quan hệ vợ chồng, là người chăm sóc lúc về già và đem lại niềm vui, hạnh phúc. Nhận định “con đóng vai trò đem lại niềm vui và hạnh phúc” có ĐTB thấp nhất 1,05, tiếp đến là nội dung “con là nhân tố củng cố quan hệ giữa vợ và chồng” (ĐTB = 1,08), và vị trí thứ ba là “có con là để có người chăm sóc lúc tuổi già”. Thứ tự xếp hạng này thuận với tiến triển của một gia đình đó là: sinh con, có con quan hệ vợ chồng sẽ được thắt chặt hơn, và lúc về già có con sẽ có người chăm sóc.

Bảng 1: Đánh giá về vai trò của con đối với cha mẹ

Các phương án	ĐTB	Mức độ (%)			
		Rất quan trọng	Phần lớn quan trọng	Phần lớn không quan trọng	Rất không quan trọng
Con là cầu nối giữa tổ tiên, thế hệ đang sống và thế hệ tương lai	1,2	84,7	11,6	1,8	1,9
Có con để có người chăm sóc lúc tuổi già	1,18	86,0	9,0	4,0	1,0
Vì con là nguồn lao động và giúp đỡ gia đình	1,57	66,5	16,6	11,4	5,5
Có con để tưởng nhớ và thờ cúng sau khi bố mẹ mất	1,31	77	16,5	5,2	1,3
Con là nhân tố củng cố quan hệ giữa vợ và chồng	1,08	91	7,3	1,7	
Con đem lại niềm vui và hạnh phúc	1,05	94,3	5,7		

Tìm kiếm mối quan hệ giữa này, chúng tôi đưa ra 4 mệnh đề và yêu cầu người trả lời cho biết ý kiến của họ theo các mức độ từ rất đồng ý, phần lớn đồng ý, phần lớn không đồng ý và rất không đồng ý với thang điểm từ 1 đến 4 tương ứng. Với ý nghĩa điểm trung bình càng thấp thì mức độ đồng ý càng cao. đưa ra những mệnh đề và yêu cầu người trả lời cho biết ý kiến của họ theo các mức độ từ “rất quan trọng, phần lớn quan trọng, phần lớn không quan trọng và rất không quan trọng” với thang điểm từ 1 đến 4 tương ứng. Càng gần đến 1 thì mức độ quan trọng càng cao.

So sánh giữa các tiêu chí về mô hình sống tốt nhất cho người già ở nông thôn

Người già nên sống chung với con để được chăm sóc tốt nhất. Tuy nhiên, cụ thể sống chung với ai thì có sự khác biệt về ý nghĩa thống kê khi xem xét theo nhóm tuổi của người được hỏi.

Bảng 2: So sánh quan niệm về mô hình sống tốt nhất cho người già theo tiêu chí tuổi

Mô hình sống	Tuổi (%)		
	Trẻ	Trung niên	Nhóm già
Với bất kỳ con nào đã trưởng thành	44,2	36,1	34,4
Con trai trưởng thành	50	55,2	45,6
Con gái trưởng thành	2,3	0	1,1
Cạnh nhà con đã trưởng thành	1,2	6,2	7,8
Sống riêng không nhất thiết cạnh nhà con	1,2	2,1	10
Sống ở nhà dưỡng lão	1,2	0,5	1,1

Chú thích: Nhóm tuổi trẻ: 35 tuổi trở xuống; Nhóm tuổi trung niên: từ 36 - 50, Nhóm tuổi già: từ 51 trở lên

Quan niệm cho rằng người già nên “sống với bất kỳ con nào đã trưởng thành”, sự khác biệt không nhiều trong đánh giá của những người ở nhóm tuổi trung niên và nhóm tuổi già. Sự chênh lệch trong lựa chọn thể hiện rõ hơn giữa nhóm tuổi trẻ với hai nhóm còn lại. (Xem Bảng 3).

Ở lựa chọn sẽ sống chung với con trai lúc già, có nhiều người ở nhóm tuổi trung niên đồng tình nhất (55,2%), tiếp đó là nhóm những người trẻ tuổi (50%) và ít hơn là nhóm người già (45,6%). Có lẽ, tuổi trung niên là lúc con người sắp bước vào tuổi già, vì vậy nhu cầu được sống chung với con đã rất gần với thực tế nên nhóm tuổi này thể hiện mong muốn mạnh nhất.

Như vậy, việc đánh giá mô hình sống nào tốt nhất cho người già là khác nhau ở những độ tuổi khác nhau.

Tương tự, khi xem xét mối quan hệ giữa sự đánh giá mô hình sống tốt nhất cho cha mẹ già và trình độ học vấn của người trả lời, chúng tôi tìm được sự khác biệt trong đánh giá ở những người có học vấn khác nhau.

Bảng 3: So sánh đánh giá về mô hình sống tốt nhất cho người già theo tiêu chí học vấn

Mô hình sống	Trình độ học vấn (%)	
	< = lớp 9	> = lớp 10
Với bất kỳ con nào đã trưởng thành	35,7	39,9
Con trai trưởng thành	57,0	43,9
Con gái trưởng thành	0,9	0,7
Cạnh nhà con đã trưởng thành	3,6	8,1
Sống riêng không nhất thiết cạnh nhà con	2,3	6,1
Sống ở nhà dưỡng lão	0,5	1,4

Gần 2/3 số người học hết lớp 9 (cấp 2) cho rằng cuộc sống của cha mẹ sẽ tốt nhất nếu sống chung với con trai (57%) và rất ít người trong số họ lựa chọn mô hình sống với con gái (0,9) và sống ở nhà dưỡng lão (0,5%), lựa chọn mô hình này với những người có trình độ học vấn từ lớp 10 trở lên là 43,9% và 0,7%, 1,4%. Gần 20% những người được hỏi cho biết người già cũng có thể được chăm sóc tốt nhất nếu sống riêng (8,1% và 6,1%).

Nhóm người có trình độ học vấn thấp hơn (dưới lớp 9) thì có xu hướng muốn sống chung với con trai trưởng thành mạnh hơn những người có trình độ học vấn cao hơn (lớp 10 trở lên). Tương tự như vậy, những người có cấp học thấp hơn cũng ít ủng hộ mô hình sống riêng hơn là nhóm người có cấp học cao hơn. Người có trình độ học vấn cao hơn có xu hướng lựa chọn những mô hình sống hiện đại - sống riêng, hoặc sống ở nhà dưỡng lão mạnh hơn.

Quá trình đô thị hoá, thời đại công nghiệp hoá mặc dù đã có những tác động không nhỏ làm thay đổi một số giá trị cũng như kết cấu xã hội trong gia đình nông thôn. Nhưng ẩn sâu bên trong suy nghĩ của người dân ở đây là dấu ấn sâu đậm của văn hoá truyền thống, đó là được sống chung với con cháu lúc về già.